

SİYASİ PARTİLERİN DOĞUŞ TEORİLERİ VE KURUMSALLAŞMALARI BAĞLAMINDA CUMHURİYET HALK PARTİSİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Ulaş Anıl EKİZ*

ÖZ

Bu çalışmanın amacı, Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) hakkında, dünya çapında genel geçerliliği olan siyasi partilerin doğuş teorileri ve kurumsallaşma teorileri çerçevesinde değerlendirmelerde bulunmaktır. Bu değerlendirmeyi yaparken ilk olarak alanında referans niteliği taşıyan çalışmaları Maurice Duverger'in seçimlerde ve parlamentoda doğan partiler ile parlamento dışında doğan partiler isimli ikili ayırımına, yine Maurice Duverger'in kadro ve kitle partileri ayırımına, Sigmund Neumann'ın bireysel temsil ve toplumsal temsil partileri ayırımına ve ayrıca modernleşme, toplumsal krizler gibi genel kabul görmüş siyasi partilerin doğuş teorilerine çalışma içerisinde yer verilmiştir. Bununla birlikte bahsedilen teoriler bağlamında CHP'nin doğuş hikâyesinin anlatımı genişletilmeye çalışılmıştır. Daha sonra ise Samuel P. Huntington tarafından bilim dünyasına kazandırılan kurumsallaşma ölçütlerine göre CHP değerlendirilmeye çalışılmıştır. Bu değerlendirmeye geçilmeden önce, ilk olarak bugünün CHP'sini şekillendiren partileşme sürecine ve parti tarihine değinilmiş, daha sonra değerlendirme ölçütleri, çalışma içerisinde örneklerle desteklenip meseleye ışık tutması amacıyla aktarılmaya çalışılmıştır. Son olarak ise belirtilen ölçütlere göre yapılan değerlendirmeler ışığında elde edilen veriler, sonuç bölümünde aktarılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Cumhuriyet Halk Partisi, Doğuş Teorileri, Kurumsallaşma.

* Makale Türü: Araştırma Makalesi Paper Type: Research Paper

Geliş tarihi/Received:10.03.2021 Kabul tarihi/Accepted:07.06.2021

DOI: <https://doi.org/10.18221/bujss.894183>

*Yüksek Lisans Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı, ulas.ekiz@ogr.sakarya.edu.tr, ORCID: 0000-0002-2476-6946

AN ASSESMENT ON THE CONTEX OF BIRTH THEORIES OF POLITICAL PARTIES AND THEIR INSTITUTIONALIZATION

Ulaş Anıl EKİZ*

ABSTRACT

The aim of this study is to make evaluations within the framework of the birth theories of political parties and institutionalization theories of the Republican People's Party. While making this evaluation, first, Maurice Duverger's dual distinction between parties born in elections and parliament and parties born outside parliament, Duverger's distinction between Staff and Mass parties, Sigmund Neumann's distinction between Individual Representation and Social Representation parties and In addition, the theories of emerge generally accepted political parties such as modernization and social crises are included in the study. However, in the context of the mentioned theories, the narrative of the birth story of the Republican People's Party has been tried to be expanded. Afterwards, Republican People's Party was tried to be evaluated according to the institutionalization criteria brought to the scientific world by Samuel P. Huntington. Before this evaluation, first, the process of partyization that shaped today's Republican People's Party and the history of the party were mentioned, then the evaluation criteria were supported with examples in the study and tried to be conveyed to shed light on the issue. Finally, the data obtained in the light of the evaluations made according to the specified criteria were tried to be transferred in the conclusion section.

Keywords: *Republican People's Party, Birth Theories, Institutionalization.*

GİRİŞ

Modern demokrasilerin tüm insanlara hitap eden bir şekilde işlemesi için şüphesiz tüm siyasi görüşlerin siyasal sistem içerisinde temsil edilmesi gerekmektedir. Bu temsili yapılabileceği yer ise siyasi partilerdir. Bu sebeple, Türk siyasal hayatı tarihi boyunca farklı zamanlarda farklı ideolojileri benimsemiş birçok siyasal parti kurulmuş ve siyasi arenada boy göstermiştir. Bu siyasi partilerden biri olan Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), Milli Mücadele sonrası kurulmasının ardından doksan sekiz yıl gibi uzun bir süre boyunca siyasal hayatta yer almış olmasıyla, Türk siyasetinde bıraktığı etkiyle ve hâlâ siyasal hayattaki aktif varlığını koruması açısından incelenmesi gereken bir parti olarak özel bir yere sahiptir. Ortaya çıktığı ilk zamanlardan beri siyaset bilimi düşünürleri için merak konusu olan siyasi partileri anlamak ve açıklayabilmek için birbirinden farklı esaslar bilim dünyasına kazandırılmıştır. Bu esaslar çerçevesinde siyasi partilerin hangi şartlar altında kurulduğu, yaşanan çağın bir getirisi olan değişime ve yeni problemlere ne derece ayak uydurabildiği merak uyandıran sorular olmuştur. Bu sorulara cevap vermek için de siyaset bilimi düşünürleri siyasi partileri; doğuş teorileri, kurumsallaşma ölçütleri gibi farklı sınıflandırmalara tabi tutmuşlardır. Bu çalışmanın problemiği de bu noktadan hareketle literatürde bir eksik olarak görülen CHP'yi siyasi partilerin doğuş teorilerine göre açıklamak ve kurumsallaşma ölçütleri bağlamında partinin kurumsal niteliklerini ortaya koyabilmektir. Bu problematik bağlamında hazırlanan çalışmada, bir kurumun kök saldıği toplumun ve geçirdiği süreçlerin tarihi bilinmeden doğru bir analiz yapılamayacağı düşünüldüğünden ilk olarak CHP'nin tarihsel sertüvenine değinilmiştir. Daha sonra ise; CHP hangi doğuş teorileri ile açıklanabilir, M. Duverger ve S. Neumann'ın parti tipolojileri ayrımlarından hangilerine uyum sağlamaktadır ve son olarak da Samuel P. Huntington'un kurumsallaşma ölçütlerine göre kurumsal nitelikleri ne durumdadır sorularına yanıt verilmeye çalışılacaktır.

1. CUMHURİYET HALK PARTİSİ'NİN TARİHSEL SERÜVENİNE BİR BAKIŞ

Türkiye'nin en eski partisi konumunda bulunan CHP, Halk Fırkası adı ile bizzat Mustafa Kemal Atatürk tarafından kurucu başkan sıfatıyla 9 Eylül 1923 tarihinde, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin devamı olarak kurulmuştur. Parti adı olarak 10 Kasım 1924 tarihine kadar Halk Fırkası adını kullanan partinin adına bu tarihten itibaren Cumhuriyet kelimesi eklenmiş ve 1935 yılında da 'fırka' kelimesi 'parti' kelimesi ile değiştirilerek bugün hâlâ kullanımda olan haline; yani Cumhuriyet Halk Partisi'ne dönüştürülmüştür (Karpat, 2010).

Uluslaşma, laikleşme ve en nihayetinde modernleşme gibi amaçlar edinen parti, bu amaçlarını kurucu liderinin adını taşıyan Kemalizm ideolojisi adı altında birleştirmeye ve ilkeleştirmeye çalışmıştır. Bu ilkeler; cumhuriyetçilik,

laiklik, milliyetçilik, halkçılık, devletçilik, inkılapçılık olmak üzere altı tane olup 1931 yılı CHP kurultayından parti programına, 1937 yılında ise Anayasa'nın ikinci maddesine dâhil edilmiştir (Karpat, 2010). Ancak tüm bu ilkeleştirme ve somut hale getirme çabalarına rağmen Zürcher'in de belirttiği gibi Kemalizm bir ideoloji olmaktan çok bir tutum ve kanılar bütünüdür, çünkü bir ideoloji olması için gereken tutarlı olma ve her şeyi kapsama özelliklerinden yoksundur (Zürcher, 2017).

Kurulduğu andan itibaren yukarıda da belirtilen altı ilke çerçevesinde siyasal, sosyal, ekonomik ve kültürel alanlar başta olmak üzere halka ve devlete yönelik neredeyse her anlamda modernleşmeyi amaçlayan reformları tesis etmeyi hedef edinen parti, bu hedefini 1946 yılına kadar karşısında ciddi bir muhalefet hareketinin varlığına izin vermeden, tek parti iktidarı olarak yerine getirmeye çalışmıştır. Bu süreç içerisinde de parti ile devlet arasındaki sınırları belirleyen çizgiler tamamen kaybolmuştur. Öyle ki, parti kadrolarının demokratik ve çoğulculuktan çok uzak siyasi hamleleri içerisinde CHP, siyasi parti kavramının anlamının çok ötesinde devletle aynı kategoride görünen bir görünüm kazanmıştır (Güneş Ayata, 2010). Bu gelişmeler neticesinde de 1936 yılı parti kongresinde devlet ve parti arasındaki birlik resmen açıklanmış ve zaten oluşmaya başlayan parti-devlet özdeşliğine bu sayede resmîyet kazandırılmıştır (Zürcher, 2017). Bununla birlikte, ülkenin dört bir tarafına atanan yöneticilerin buldukları bölgelerde hem birer devlet görevlisi hem de parti yöneticisi olmasının önu açılmıştır.

10 Kasım 1938 tarihinde, Mustafa Kemal Atatürk'ün vefatı sonrası liderlik koltuğuna geçen İsmet İnönü'nün liderliği 'Millî Şef' deyimini ile resmîleştirilmiş ve parti tüzüğünde yapılan Atatürk'ün 'ebedî genel başkan', İnönü'nün 'değişmez genel başkan' olduğuna dair değişiklik ile de pekiştirilmiştir (Zürcher, 2017). İnönü'nün liderliğini resmîleştirilen bu değişiklikler dışında, hem Atatürk gibi sembolleşmiş bir karizmatik liderin ardından geldiği liderlik konumuna layık olduğunu kanıtlamak hem de muhalefete karşı kendi politikasını geliştirmek ve sistemin devamını sağlamak için güce ihtiyacı olan İnönü, Cumhurbaşkanı seçilmesinin hemen ardından hükümette yaptığı değişikliklerle bu gücü sağlamayı başarmıştır (Avcu ve Çaylak, 2017). İnönü'nün devlet ve partinin bir olarak görüldüğü bir siyasi ortam içerisinde devlet başkanı olarak elde ettiği güç, aynı zamanda parti liderliği için de aynı anlamı taşımaktadır.

1939 yılında başlayıp 1945 yılına kadar devam eden İkinci Dünya Savaşı sonucunda meydana gelen küresel değişikliklerden nasibini alan Türkiye'de de, dünyada olduğu gibi siyasi anlamda köklü değişiklikler yaşanmıştır. Bu değişikliklerin içerisinde gerçekleşen demokratikleşme çabalarının nihayetinde çok partili siyasal hayata geçiş, Türkiye'nin olduğu gibi CHP için de hem bir dönüm noktası hem de değişimin habercisi olmuştur.

Tek parti yönetiminin uzun yıllardır kurduğu sisteme karşı hoşnutsuzluklar, bu değişimin en önemli itici gücü olmuştur. Türkiye’de çok partili hayata geçişle birlikte yapılan ilk genel seçim olan 1946 seçimleriyle birlikte CHP, ilk defa Demokrat Parti (DP) gibi güçlü bir muhalefet partisinin varlığıyla tanışmıştır. 1950 yılında yapılan genel seçimlerden de DP’nin ardından ikinci parti olarak çıkmasıyla da yine ilk defa mecliste çoğunluğu kaybederek muhalefet partisi konumuna geçmiştir.

CHP’nin muhalefetteki ilk yılları; bir türlü karar verilemeyen yeni ekonomi politikaları, yeni demokratik stratejiler, yeni ideolojiler bulma arayışları içerisinde geçmiş ve bu kararsızlık ortamı 1954 yılı genel seçimlerinde daha da ağır bir yenilgi alınmasıyla sonuçlanmıştır. Ancak 1954 yılından sonraki seçimler için parti programına sendikali işçilere grev hakkı, üniversite özerkliği, demokratik olmayan yasaların kaldırılması gibi oldukça yenilikçi maddeler ekleyen CHP, bu yeni görüntüsü ve DP iktidarının güç kaybetmeye başlamasıyla birlikte 1957 seçimlerinden yine ikinci parti olarak çıkmasına rağmen oylarındaki kayda değer artış ile partinin yenilenme hareketinin halk nezdinde olumlu algılandığı izlenimini vermektedir.

1961 genel seçimleri için de yine aynı şekilde yeniliklerine devam ederek parti programına iki yapılı meclis, nispi temsil, sosyal adalet, hukukun üstünlüğü gibi anayasal değişiklikleri içeren maddeler ekleyen CHP’nin bu yeni programıyla seçimlerde ne derece başarılı olacağı bilinmemektedir. Bu bilinmezliğin sebebi, 27 Mayıs 1960 tarihinde gerçekleşen ve Türkiye’de demokratik ilerleyişine vurulmuş ilk sekte niteliği taşıyan askerî darbe sonucu DP iktidarının görevden uzaklaştırılması ve bir süre siyasal düzenin olağan şartlarda ilerleyişinin demokratik olmayan yöntemlerle durdurulmuş olmasıdır (Güneş Ayata, 2017).

1960 darbesinden hemen bir yıl sonra yapılan seçimlerden birinci parti olarak çıkan CHP, 1965 seçimlerine kadar hükümetin kurulabilmesi için farklı koalisyonlara ortak olmuştur. 1965 yılına gelindiğinde ise CHP genel seçimlerde ağır bir yenilgi almıştır. Güneş Ayata’ya göre, CHP’nin 1960 darbesini destekleyerek ordunun desteği ile iktidar olmak gibi demokratik olmayan yollara sapan bir parti görünümünde olması ve 1961-1965 yılları arasında CHP’nin yer aldığı koalisyon hükümetleri boyunca görmezden gelinen ya da talepleri reddedilen taşra teşkilatlarının seçim çalışmalarındaki isteksizliği bu ağır yenilginin nedenleri arasındadır (Güneş Ayata, 2017). Ancak seçimin kaybedilmesine neden olan tüm somut nedenlere rağmen yenilginin faturası seçimlerden önce partinin lügatine yeni katılmış olan ve parti politikaları içerisinde sıkça telaffuz edilmeye başlanan ‘ortanın solu’^{2*} hareketine çıkarılmıştır. Bu yeni hareket, Turhan

Feyzioğlu ve Bülent Ecevit tarafından sosyal adalet ve sosyal güvenliğe vurgu yapan ancak bunu yaparken sosyalist öğelerin vurgusundan kaçınan bir bildiri olarak hazırlanmıştır (Zürcher, 2017). Bu bildiriden sonra; toprak reformu, sosyal hakların genişletilmesi, kırsal kalkınma ve gelir adaleti gibi maddelerle CHP gündemine ve seçim bildirilerine giren ortanın solu hareketiyle birlikte parti; ağa, eşraf, büyük toprak sahibi gibi geleneksel destekçilerinden uzaklaşıp köylü, işçi, esnaf gibi dar gelirli halk kesimlerine yaklaşmak ve onların desteği ile iktidar olma yarışına katılmak istemiştir (Bektaş, 1993; Avcu ve Çaylak, 2017). Ortanın solu hareketiyle birlikte gelen bu politika değişikliği neticesinde, CHP’nin bir dönüşüm içine girdiği görülmektedir.

1964 genel seçimlerinde alınan yenilginin ardından CHP yöneticileri, halktan ve parti içinden gelen muhalefete rağmen ortanın solu hareketini daha da içselleştirip halka anlatma ve partinin girdiği bu yeni yol ile destek bulma yoluna gitmişlerdir. Ancak bu şiarla girilen 1969 seçimlerinde de CHP tekrar ağır bir yenilgiye uğramıştır. Art arda gelen ağır yenilgiler ve halk nezdinde partinin bir türlü düzeltilemeyen imajı sonrası, parti içinde İnönü’ye dair muhalefet artmıştır. Bu muhalefetin uzunca bir süre devam etmesi sonucunda, bir kan değişikliğinin parti için iyi bir seçenek olduğunu düşünen partililerce 1972 yılında Bülent Ecevit yeni parti lideri olarak seçilmiştir. Ecevit ile tekrar bir restorasyon sürecine giren CHP’de önce ortanın solu hareketinin yerini bir isim değişikliğiyle ‘demokratik sol’ hareketi almış, ancak bununla yetinilmeyip daha sonra her iki hareketin birleştirilerek bir bütün halinde parti politikası haline getirilmesiyle de ‘sosyal demokrasi’ ismini almıştır (Bektaş, 1993). Bülent Ecevit liderliğinde yeni bir politika ve yeni bir görünüm içerisinde 1973 ve 1977 seçimlerine giren CHP, her iki seçimde de tek başına iktidar olacak kadar oy alamamış olsa da seçimlerden birinci parti olarak çıkmayı başarmış ve hükümeti kurabilmek için 1974 seçimleri sonrası Millî Selamet Partisi (MSP) ile koalisyon kurma yoluna, 1977 seçimleri sonrasında ise bağımsız vekillere kabinede yer vererek yanına çekme yoluna gitmiştir (Zürcher, 2017). Ne var ki bu seçimler sonucunda ne CHP ne de diğer partilerinin kurdukları koalisyon ortaklıkları ve hükümetler tam anlamıyla bir politik istikrar kurmada başarılı olmuş ve bu da dönem içerisinde ülkede yaşanan şiddet ve terör olaylarına bir çözüm olmaktan çok uzak kalmıştır. Tüm bu gelişmelerin nihayetinde de Dursun’un belirttiği gibi, ülkenin 1970’li yıllarda yaşadığı problemleri demokratik yollarla çözmenin artık imkân dâhilinde olmadığı kanısı neredeyse tüm topluma empoze edilmiş ve kötü gidişatı durdurması temennisiyle uzun süredir beklenen ordu müdahalesi 12 Eylül 1980 tarihinde gerçekleşmiştir (Dursun, 2018).

^{2*} Direkt olarak Bülent Ecevit’ten alınmış bir açıklama ile ortanın solu: “İnsana en üstün değeri veren; insan kişiliğinin gelişmesini her türlü baskı ve engellerden kurtarmak isteyen; insanların maddi ve manevi gücünü imkân eşitliği içinde harekete geçirmeyi sağlayan; insanlık onuruyla, özgürlükle, sosyal adaletle bağdaşmayacak etkenleri ve yöntemleri reddeden ve maddi yoksulluğun da manevi yoksulluğunda herkes için sona ereceği, insanca bir toplum düzenini insanca usullerle kurmaya çalışan bir tutum ve davranıştır” (Ecevit, 2009).

12 Eylül Darbesi sonrası tüm siyasi faaliyetler lağvedilmiş, darbeye kadar aktif siyasal hayatına devam eden siyasi liderler ya gözetim altına alınmış ya da tutuklanmışlardır (Dursun, 2018). Bu tutuklamalardan da anlaşılacağı gibi, darbeyi gerçekleştiren generaller tarafından ülkede yaşanan kaosu sorumlu olarak siyasi partiler ve liderleri işaret edilmiş ve askeri vesayet çatısı altında kurulacak yeni siyasal düzen içerisinde darbe öncesinde faaliyet gösteren siyasi partilerin yeri olmayacağı açıkça belli edilmiştir.

Lağvedildikten on bir yıl sonra siyasi partilerin tekrar açılacağına dair yasanın çıkmasıyla birlikte CHP tekrardan Türk siyasal hayatına dahil olmuştur. CHP liderliğine ise 1992 parti kongresinde zaten CHP kapalı durumdayken Sosyal demokrat Halkçı Parti (SHP) içerisinde siyasal hayatına devam eden Deniz Baykal seçilmiştir. İlk iş olarak partinin kapatılmadan önce hazırlanmış parti programını tekrar düzenleyen Baykal, SHP'den istifa eden vekilleri de bünyesine katarak çok kısa bir süre içerisinde mecliste grup kurmuştur. Ancak CHP'nin seçim kitlesi olan sol kesime CHP'den başka seslenen ve oylara ortak olan eski CHP genel başkanı Bülent Ecevit'in liderlik koltuğunda olduğu Demokratik Sol Partisi (DSP) ve SHP olmak üzere iki siyasi parti daha mevcuttu. Bu yüzden zaten kısıtlı bir oy çerçevesi çizen sol kanadı birleştirmek adına girişimlerde bulunulmuştur. Bu birleşme girişimlerini kesin bir dille reddeden DSP'nin aksine SHP ve CHP birleşme konusunda yaşadıkları uzun ve çetrefilli tartışmalardan sonra bunu başarabilmiştir. Bu birleşme neticesinde SHP, CHP saflarına katılmıştır. Birleşme sürecinin uzamasındaki en büyük etkenlerden biri olan genel başkanın kim olacağı tartışması ise Deniz Baykal'ın genel başkan olmasıyla son bulmuştur (Aşık, 2009). Baykal liderliğinde 18 yıl geçiren CHP, 1995 yılından sonra ülke siyasetinde ivme kazanan Refah Partisi (RP) politikalarına karşı tavizsiz bir laiklik ve Atatürkçülük savunması yaparak politikalarını inşa etmeye çalışmış ve bu süreçte partinin siyasi çizgisi sol görüşlerden çok Laiklik ve Milliyetçilik özellikleri ağır basan bir sağ görüşe meyil göstermiştir (Kömürcü, 2011). 2010 yılına gelindiğinde ise partinin uzun süredir üst üste aldığı başarısızlarla yükselen parti içi muhalefet ile Baykal'ın genel başkanlıktan istifasını gerektiren zaruri olayın neticesinde 2010 yılında Kemal Kılıçdaroğlu yeni genel başkan olarak seçilmiştir. Yeni Lider Kılıçdaroğlu ile iki önemli değişiklik yaşayan CHP ilk olarak parti söylemini yoksulluk ve yolsuzlukla mücadele olarak değiştirmiştir. İkinci olarak ise Baykal'ın seçtiği yönetim kadrolarını kendi kadroları ile değiştirmiştir (Gülmez, 2013). 2021 yılı Mayıs ayı itibarıyla CHP, siyasal hayatına halen son seçilen genel başkanı Kemal Kılıçdaroğlu ile devam etmektedir.

2. SİYASİ PARTİLERİN DOĞUŞ TEORİLERİ VE CUMHURİYET HALK PARTİSİ

Duverger'in yaptığı benzetmeye göre; insanlar nasıl çocukluklarının izini ömürleri boyunca taşıyorlarsa partilerde kökenlerinin etkisini var oldukları zaman

boyunca taşırlar (Duverger, 1974). Bu sebeple siyasal partiler gibi günümüz siyasal yapılarının katılım için olmazsa olmazı örgütlerin nasıl ve ne şartlar içerisinde ortaya çıktıklarını öğrenmeye çalışmak önemli bir araştırma konusunu işaret etmektedir. Ancak günümüz siyasal düzeni için bu denli önemli bir yapı çok da eski olmayan bir tarihe sahiptir. Tam da bu yüzden siyasi partilerin tarihsel serüvenine vurgu yapan Dursun'un belirttiği gibi egemenliğin aristokrasi, teokrasi ve oligarşi gibi halkın tamamının iradesini değil de sadece belli bir seçkin ya da seçkinler grubunun işlevi olarak görüldüğü toplumlarda partilerin varlığından söz edilemezken, egemenliği halkın tamamının söz hakkı olduğu bir sisteme veren siyasi yapılar içerisinde insanların iktidarı ele geçirme ve sürdürme gibi amaçlar güden yeni örgütlenmeleri söz konusu olmuştur (Dursun, 2014). Aslında tarih boyunca iktidarı kullanmak için çeşitli gruplar (hizipler) varlık göstermiş olsa da günümüzdeki anlamıyla siyasi partilerin ortaya çıkması 19. Yüzyılda Fransa, İngiltere gibi Batı Avrupa ülkelerinde gerçekleşmiştir (Atik, 1994). Elbette ki siyasi partilerin 19. Yüzyılda tam da bu ülkelerde ortaya çıkması tesadüf eseri olmamıştır. Siyasi partiler, bahsi geçen ülkelerdeki modernleşme hareketleri sonucunda gerçekleşen sosyal ve ekonomik değişimler sonucu siyasal katılım hakkı elde eden insanların iktidarı elde etme ve kullanma çabası sonucunda ilk faaliyetlerini göstermeye başlayan örgütlenmeler olarak ortaya çıkmıştır. Ortaya çıktığı ilk zamanlarında siyasal katılım problemlerine bir çözüm olarak görülen siyasal partiler, ilerleyen zamanlarda modern demokrasilerin en önemli siyasal katılım kurumu haline gelmiştir. Bugün ise Kapani'nin de belirttiği gibi siyasal partiler, bir program etrafında toplanan, siyasal iktidarı elde etme ya da paylaşma gayesi içinde olan, sürekli bir örgüte sahip olma gibi amaçları ve özellikleri bulunan yapılar olarak siyasal sistemlerde yer almaktadır (Kapani, 2015).

Yukarıda da belirtildiği gibi anlamı ve işlevi zaman içinde değişerek bugünkü anlamını kazanan siyasi partilerin doğuşu konusunda ilk ele alınması gereken teori modernleşme teorisidir. Modernleşen toplumlar sanayileşme, kentleşme, eğitim seviyesinin yükselmesi, okur-yazarlık oranının artması, refah düzeyinin yükselmesi gibi değişimler yaşamaktadır (Dursun, 2014). Modernleşme ile gelen bu değişiklikler sayesinde gelişen yaşam standartlarıyla birlikte oluşan fikir hareketleri ve yine modernleşmenin bir ürünü olan halkın varlık gösterebileceği bir meclisin olması sonucu oy hakkının elde edilmesi, siyasi partilerin doğmasını sağlamıştır. Bu sebeple yaşam şartlarının hem maddesel olarak hem de düşünce olarak değişmesi-gelişmesi anlamı taşıyan modernleşmeyi yaşamayan toplumlarda, çağdaş siyasal düzenlerin en önemli katılım aracı niteliği taşıyan siyasi partilerin varlığından bahsedilememektedir.

Bu çalışmaya konu olan CHP'ye modernleşme teorisi özelinde bakıldığında ise, CHP'nin kurucu kadrolarının niteliği ve onlara Osmanlı İmparatorluğunun son dönemlerinde yaşamış olan Osmanlı aydınlarından miras kalan fikriyat göz önünde bulundurulmalıdır.

Çünkü modernleşme süreci Türkiye Cumhuriyeti ve CHP kurulmadan önce Osmanlı aydınları tarafından benimsenmiş ve uygulanmaya çalışılmış bir düşünce olarak tarihte yer almaktadır. CHP, bahsi geçen bu modernleşme fikir mirasının bir devamı niteliğini taşımaktadır. Öte yandan CHP kadroları da partinin kurulduğu yıllarda iktidar sahibi olmalarının verdiği güç ile devraldığı modernleşme fikriyatını hem maddi hem de fikri olarak tam anlamıyla tesis etmeye çalışmıştır. Bu sebeple CHP, modernleşme teorisine göre siyasal hayatına başlamış (doğmuş) bir siyasi parti olarak görünmektedir.

Siyasi partilerin doğuşu konusunda ele alınması gereken ikinci teori ise krizlerdir. Kriz teorileri üç alt başlık etrafında incelenmektedir. Bu alt başlıklar: Meşruluk krizi, bütünleşme krizi ve katılma krizidir (Özbudun, 1979). İlk olarak ele alınması gereken meşruluk krizine göre yaşanan dönemin şartlarına göre bir ülkede kimin veya kimlerin iktidar olacağı konusunda bir belirsizlik yaşanıyor veya ülkede bir iktidar olduğu halde iktidarın meşruluğu toplum tarafından sorgulanıyor hale geldiyse ve bu konularda bir konsensüse ulaşılmadıysa orada meşruluk krizinin varlığına işaret edilebilir. Bu durumun geri planında, ülkede iktidar olanların bu konudaki yetersizlikleri ve iktidarın asıl kaynağı olan halkın nezdinde ne derece meşruluğa sahip oldukları yer almaktadır (Karakurt, 2016). Bir ülkenin bu tip bir sorunla karşılaşması halinde çözüm olarak yeni yüzler ve yeni bir programla ortaya çıkarak, ülke siyasetine yeni bir soluk kazandırma hedefi taşıyan siyasi partilerin ortaya çıkması meşruluk krizi çerçevesinde açıklanabilmektedir. İkinci olarak ele alınması gereken ise bütünleşme krizidir. Bu kriz türünde toplumun büyük çoğunluğu ile kaynaşamayan, toplumsal birliktelik bilincine karşı duran ve toplumun geneline karşı ırk, din, dil gibi farklılıklarını yaşatmak isteyen grupların varlığı söz konusudur. Bu gruplar bahsi geçen farklılıklar nedeniyle egemen gücün ulusal birliği sağlama çabalarına türlü yollarla karşı koymaya çalışırlar, bu yollardan biri de siyasi parti kurmaktır (Özbudun, 1979). Üçüncü ve son olarak ele alınması gereken kriz ise katılma krizidir. Bazı dönemlerde siyasal iktidarlar kendi politikaları ve yönetme şekillerinin dışında görüşleri olan birey veya grupları siyasal sistemin dışında tutarak onları siyasetten uzaklaştırma yoluna başvurmakta ve bu uzaklaştırma neticesinde de ortaya bir kriz ve çatışma ortamı çıkmaktadır (Dursun, 2014). Bu kriz ve çatışma ortamından çıkmak, siyasal sistemde temsil edilmek ve söz sahibi olmak isteyen grupların bir örgütlenmeye giderek yeni siyasal partiler oluşturması bu katılma krizi çerçevesinde açıklanabilmektedir.

Kriz teorileri çerçevesinde bu çalışmaya konu olan CHP incelendiğinde ise Özbudun'un da belirttiği gibi bir toplumun bağımsızlığını elinden almaya çalışan dış güçlere karşı bir kurtuluş mücadelesi vermekte olan ülkelerde kurulmuş siyasi partiler, meşruluk krizi çerçevesinde kurulmasına sıkça rastlanan siyasi partilere örnek olarak verilebilmektedir (Özbudun, 1979). CHP tam da bu noktadan hareketle Birinci Dünya Savaşı sonrası

işgale uğrayan Anadolu topraklarını tekrar kazanmak ve halkın egemenliğini tesis etmek gibi amaçlar güden, bu sebeple sömürgeci devletlere karşı bir kurtuluş mücadelesi içine giren bir grup insanın temellerini attığı bir siyasi parti konumundadır. Bu sebeple CHP meşruluk krizi çerçevesinde ele alınması gereken bir parti görünümündedir.

Yukarıda değinilen siyasi partilerin doğuş teorilerinin yanında bir de Duverger'in siyasi partilerin doğuşu konusunda ortaya koyduğu seçimlerde ve parlamentoda doğan partiler ile parlamento dışında doğan partiler isimli ikili ayrımına bakmak gerekmektedir. Buna göre tarihte karşımıza çıkan ilk siyasi partiler parlamento içinde doğan partilerdir. Bir siyasi ortamda ilk olarak parlamento grupları var olmaya başlar ve bu grupları takiben de seçim komiteleri belirir; bu iki unsurun oluşmasıyla birlikte de aralarında sürekli bir iletişim meydana gelir. Bahsi geçen parlamento gruplarının oluşmasına önyak olan gruplar çoğunlukla yöresel gruplardır. Bu yöresel gruplar ilerleyen zamanlarda ideolojik gruplara dönüşerek parlamento içinde yerlerini almıştır. İkinci ayrım olan parlamento dışında doğan partiler ise sendikalar, tarım kooperatifleri, köylülere ait meslek kuruluşları, dinsel cemaatler, fikir kulüpleri gibi aslında meclis içerisinde yer almayan ancak siyasete katılmak isteyen parlamento dışı grupların çabasıyla var olan partilerdir. Ancak şu belirtilmelidir ki bu iki parti tipi arasında mutlak bir ayrım yapmak doğru değildir. Çünkü bu ikili ayrım birbirinden çok farklı iki parti doğuş şeklinin özelliklerini ortaya koymaktan daha çok partilerin genel eğilimlerini ortaya koymak içindir (Duverger, 1974)

Duverger'in parlamento içinde doğan ve parlamento dışında doğan partiler ayrımı çerçevesinde CHP incelendiğinde ise CHP'nin net bir şekilde parlamento içinde doğan bir siyasi parti olduğu söylenebilmektedir. Çünkü CHP, parlamento dışında oluşmuş grupların varlığı ile değil de direkt olarak Birinci Meclis içerisinde gerçekleşen hizipleşme sonucunda Birinci Grup Hizbinin partileşmesiyle kurularak siyasi hayatına başlayan bir siyasi parti konumundadır.

Son olarak ise M. Duverger'in kadro partileri ve kitle partileri ayrımı ile S. Neumann'ın bireysel temsil partileri ve toplumsal bütünleşme partileri ayrımını bölüm içerisinde incelemekte fayda vardır. Bu iki ayrım temelde partileri tipolojilerine göre tasnif etmek ve açıklamak üzere kurgulanmış olsa da çalışmaya konu olan CHP'nin doğuş hikâyesini daha iyi açıklayabilmek adına bölüm içinde kullanılacaktır.

Duverger'in ikili ayrımına göre ele alınması gereken ilk parti tipolojisi kadro partileridir. Tarih sahnesine çıkan ilk siyasi partiler olan kadro partileri, seçim hakkının sadece belli bir seçkin zümreye ait olduğu dönemlerde ortaya çıktığından dolayı üyeleri sadece tanınmış, toplum içinde saygınlığı yüksek ve seçimler için maddi destek sağlayabilecek insanlardan oluşan kurumlar görünümündedir. Bu yüzden de kadro partileri doğdukları toplumun üst sınıflarına mensup insanlar tarafından kurulmuş ve yönetilmiş partilerdir (Dursun, 2014).

Üyelerin niceliğinden çok niteliğine önem verilen bu partiler; ideolojik eğilimleri ikinci planda tutan, parti örgütlenmesi ve parti içi disiplini zayıf olan, yalnızca seçim zamanlarında canlılık gösteren bir görünümün içerisinde (Turan, 2014). Kadro partileri Heywood'un yaptığı benzetme gibi, yönetimini gayri resmi liderlerin elinde bulundurduğu, 'ileri gelenler' partisi niteliğindedir (Heywood, 2014). Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) faaliyet gösteren Cumhuriyetçi Parti ve Demokrat Parti, Avrupa'daki ılımlı ve muhafazakâr partilerin çoğunluğu kadro partisi şeklinde örgütlenme gösteren partilerdir. Ancak saf kadro partisi denilebilecek parti sayısı yok denecek kadar azdır. Çünkü genel oy ilkesinin yaygınlaşmasıyla beraber birçok kadro partisi, üye devşirme yolu ile kitle partilerini taklit etme yoluna giderek saf kadro partisi çizgisinden çıkmışlardır. Bu taklidi Türkiye'den bir örnekle açıklayan Duverger; 1950 parti seçimlerinden önce Demokrat Parti'nin 3-4 milyon üyesi olduğunu ileri sürmesine rağmen üyeden kastın sadece parti taraftarı olduğunu ve partinin aslında hem kuruluş hem de yönetiliş biçimi olarak bir kadro partisi görünümünde olduğunu belirtmektedir (Duverger, 1974). İkinci ayırım olan kitle partileri ise üyelerini partinin özü olarak görerek üye devşirme ve eğitime faaliyetlerine girişen, üyeleri ile büyüyen ve üyelerinin desteği olmadan varlığını devam ettiremeyecek yapılar görünümündedir. Sadece siyasi olarak değil, maddi olarak da üyelerinin bağımlı halde bulunan kitle partileri, hem parti faaliyetlerini gerçekleştirmek hem de seçimlere girebilmek için gereken fonu oluşturmak adına üyelerinin aidatlarına ihtiyaç duymaktadır (Duverger, 1974). İdeolojilerini her zaman ön planda tutan kitle partileri; faaliyetlerini sadece seçim zamanlarıyla sınırlı tutmayan, sıkı disiplinli ve merkezîyetçi partilerdir. Kitle partilerinin nihai amacı ülke yönetiminde söz sahibi olabilmek ve vakti geldiğinde iktidarı kazanıp kontrol edebilecek parti üyeleri yetiştirmektir (Kapani, 2015). Genel oyun kabulü ile ortaya çıkan ve gelişmeye başlayan sosyalist partiler, kitle partilerinin ilk örnekleri olmuşlardır. 1914-1918 savaşından önce Alman Sosyal Demokrat partisi 1 milyonu aşkın üyesi ve yıllık 2 milyon Mark'ı bulan bütçesiyle, 1932 yılında Alman Nasyonal Sosyalist Partisi 800.000 üyesiyle, 1945 yılında Fransız Komünist Partisi 1.000.000 üyesiyle, 1950 yılında İtalyan Komünist Partisi 2.000.000 üyesiyle kitle partilerine verilebilecek önemli örneklerdir (Duverger, 1974). Kitle partilerini 1914 yılında Ulusal Savunma Tahvillerinin ortaya çıkışına benzeten Duverger; 1914 yılından önce Hazine Tahvillerinin büyük değerler üzerinden çıkarıldığını ve sadece bu büyük değerleri ödeyebilecek seçkin bankalar tarafından tahvillerin satın alınabildiğini, ancak 1914 yılından sonra bu durumun değiştiğini ve geniş halk kesimlerinin de alabileceği daha küçük Ulusal Savunma Tahvillerinin piyasaya sürüldüğünü belirtir (Duverger, 1970). Bu benzetmeden de anlaşılacağı gibi kadro partileri, 1914 yılı öncesinde tahvilleri alabilecek belli özelliklere sahip seçkin bir azınlığa benzerken; kitle partileri, 1914 yılı sonrasında tahvilleri alabilen geniş halk kesimlerine benzemektedir.

Neumann'ın ikili ayırımında ilk olarak değinilmesi gereken bireysel temsil partileri, seçim dönemleri dışında neredeyse hiç faaliyet göstermeyen siyasi partilerdir. Başlıca fonksiyonu seçimlerde aday göstermek olan bu partiler, oldukça dar bir siyasi katılım ortamında işleyen kuruluşlardır. Parti ideolojisi ve disiplini açısından oldukça gevşek bağlara sahip olan bu partilerin seçime giren adayları geniş bir siyasi serbestliğe sahiptir (Kuş, 2010). Günümüzde bireysel temsil partisi tanımına en çok uyan partiler, ABD'de faaliyet gösteren Cumhuriyetçi Parti ve Demokrat Parti olup bu partilerden seçilenler, ideoloji yönünden pragmatik nitelik taşıyan ve Kongre'de neredeyse tamamen özgür bir biçimde oylarını kullanan insanlardan oluşmaktadır (Kapani, 2015). Neumann'ın ikinci ayırımı olan toplumsal bütünleşme partileri ise demokratik bütünleşme ve toptan bütünleşme partileri olmak üzere iki alt başlıkta incelenmektedir. Bu alt başlıklardan ilki olan demokratik bütünleşme partileri; kitle hareketlerinin artması ve siyasi katılımın genişlemesi sonucunda ortaya çıkan, siyasi amaçlarının yanında toplumsal amaçlar da güden, üyeleriyle yakından ilgilenen, sosyal ve siyasi hayatın tümünde faaliyet gösteren, ideolojik ve örgütsel yapıları güçlü kurumlar olarak ön plana çıkan partilerdir. İkinci alt başlık olan toptan bütünleşme partileri ise parti ve üye ilişkisi çok sıkı olan, partinin en alt kademesinden en üst kademesine kadar tüm üye davranışlarının geniş bir disiplin ağına tabi tutulduğu, partinin ideolojik çizgisinden sapmalara tahammülün olmadığı yapılar olup tarihteki ilk örneklerini Bolşevizm, Faşizm ve Nasyonal Sosyalizm ile göstermiş partilerdir. (Çiçek, 2018; Dursun, 2014; Kapani, 2015).

Yukarıda da görüldüğü gibi, Duverger'in kadro partileri ayırımı ile Neumann'ın bireysel temsil partileri ayırımı benzer özellikler gösterirken yine Neumann'ın Sosyal Bütünleşme Partileri ayırımı da Duverger'in Kitle Partileri ayırımıyla benzer özellikler göstermektedir. Ancak bu iki ayırım birbiriyle benzer özellikler gösterse de Duverger'in ayırımı daha çok örgütsel özellikler temelindeyken Neumann'ın ayırımı sosyolojik açının daha ağır bastığı, parti kökenleri ve sınıfsal tabanlar temelindedir. (Kapani, 2015; Taşkın, 2014).

Duverger'in ve Neuman'ın ayırımlarına göre CHP incelendiğinde ise partinin meclis içerisinde doğmasından ve partinin özü niteliği taşıyan seçkin bir kurucu kadroya sahip olmasından dolayı en başta kadro partisi özellikleri gösterdiği söylenebilmektedir. Ancak ilerleyen yıllarda parti programının, Atatürk tarafından halk arasında var olan görüşlerin bulunup parti programına eklenmeye çalışılması ve partinin temsil ettiği düşünülen bütün toplumun ihtiyaçlarına verecek şekilde peyderpey genişletilmesi; ülkenin yeni pozitivist dünya görüşünü halka anlatmak, yeni siyasi görüşü aşlamak ve halkı bu doğrultuda eğitmek için açılan Halkevleri gibi parti faaliyetlerinin varlığı görülmektedir (Aktaş ve Özdemir, 2011; Karpaz, 2010). Bu faaliyetler sebebiyle de CHP'nin doğuşunda bir kadro partisi izlenimi vermesine rağmen ilerleyen yıllarda bir kitle partisi veya toplumsal bütünleşme partisine dönüşmeye başladığı da gözlemlenmektedir.

Günümüze geldiğinde ise CHP'nin 2018 tarihli son tüzüğünün üyelik başlığı altında düzenlenen "Partiye yılda 15-600 lira arasında aidat verir." ve "Partinin düzenlediği ve çağrılı oldukları eğitim çalışmalarına katılır." maddelerinden de anlaşılacağı gibi CHP tüzük nezdinde de kitle ve toplumsal bütünleşme partisi özellikleri gösteren bir parti görüntüsündedir (Cumhuriyet Halk Partisi, 2018).

3. SAMUEL P. HUNTINGTON'IN KURUMSALLAŞMA TEORİSİ VE CUMHURİYET HALK PARTİSİ'NİN TEORİYE GÖRE ANALİZİ

Siyasal sistemler içerisinde önemli bir yere sahip olan partilerin işleyişini anlamak, istikrarını ölçmek ve gelecekleri hakkında yorum yapabilmek için geçmişten bugüne kadar farklı teoriler ve ölçütler ortaya atılmıştır. Samuel P. Huntington tarafından bilim dünyasına kazandırılan kurumsallaşma ölçütleri ise günümüz siyasi partilerini anlamak, kurumsallaşma boyutlarını incelemek ve gelecekleri konusunda fikir sahibi olmak için kullanılan, günümüzde hâlâ geçerliliğini koruyan bir ölçüt olarak ön plana çıkmaktadır. Çalışmanın bu bölümünde, çalışma alanı olarak belirlenen CHP, bahsi geçen kurumsallaşma ölçütlerine göre incelenecektir.

Kurumsallaşmayı, örgütlerle usullerin istikrar ve itibar kazanma süreci olarak tanımlayan Huntington, siyasi yapıların kuvvet, istikrar ve zayıflıklarını da yine kurumsallaşmanın bir parçası olarak tanımlar (Huntington, 1965-1966). Huntington, ayrıca bir örgütün kurumsallaşmasını da yine belli ölçütlere bağlar. Bu ölçütleri de uyarlanabilirlik (adaptability), karmaşıklık (complexity), özerklik (autonomy), tutarlılık (vohenance) olarak belirtir (Huntington, 1965-1966). Söz konusu bu ölçütler ve içerdiği kıstaslarla ölçülmeye tabi tutulan bir siyasi partinin ne kadar kurumsallaştığı ne kadar istikrar sağladığı ya da ne kadar zayıf kaldığı görülebilmektedir. Bu ölçütler dikkate alındığında ilk olarak incelenmesi gereken ölçüt uyarlanabilirliktir. Kuşaksal yaş, kronolojik yaş ve fonksiyonellik olmak üzere üç açıdan incelenen uyarlanabilirlik ölçütü, genel anlamıyla örgütün kuruluşundan sonra elde edilen bir özelliktir ve örgütün ne kadar eski olduğu ve çevresinden gelen baskılara ne kadar çok maruz kaldığıyla doğru orantılı olarak artmaktadır (Huntington, 1965-1966).

Bu açılardan ilki olan kronolojik yaş, "Bir parti ne kadar uzun süredir varlığını devam ettiriyor?" sorusuna verilen cevaba göre değişkenlik gösteren bir ölçüttür. Sorulan bu sorunun cevabı, "Parti uzun süredir varlığını devam ettiriyor ise partinin kurumsallaşma düzeyi bu uzun süre ile doğru orantılı olacak şekilde yüksektir." denilebilmektedir. Çünkü geçmişinde farklı ve büyük sorunlarla karşılaşan ve bu sorunları nasıl aşacağını tecrübe ederek kendisini ileriye taşıyabilen bir siyasi partinin ileriki yıllarda da var olacağına dair oluşan güven, daha hiç büyük bir sorunla karşılaşmamış siyasi partilere karşı oluşan güvenden daha fazladır. Kronolojik yaşın fazla olmasının

olumlu yanını yine Huntington, "İlk çevresel baskıya başarıyla uyarlanabilme, daha sonraki çevresel baskılara da başarıyla uyarlanmanın yolunu hazırlar." şeklinde açıklamıştır (Huntington, 1965-1966). İkinci açı olarak ele alınması gereken kuşaksal yaş ise partinin kuruluşunda aktif rol oynayan lider kadroların parti içerisinde bir kan değişimine izin vermeden uzun yıllar var olması ve partinin alt kadrolarından gelen yeni ve genç isimlere fırsat tanıyıp tanımaması ile alakalıdır. Huntington bunu, bir örgütün kendi içinde iktidarın barışçı yoldan değişimi problemini kaç kere çözdüğüyle ve bir liderler takımı yerine bir başkasını geçirebilmesiyle kurumsallaşma düzeyini o kadar yükseltebileceğini söyleyerek açıklamakta ve bir örgütün başında hâlâ o örgütün ilk lider takımı bulunuyorsa, örgütün uyarlanabilirliğinin henüz şüphede olduğunu ifade ederek açıklamaktadır (Huntington, 1965-1966). Üçüncü ve son açı ise fonksiyonelliktir. Genellikle bir örgüt, en başta tek bir fonksiyonu icra etmesi için kurulur, ancak bu fonksiyon eğer bir sorun üzerine inşa edilmiş ise ve zamanla sorun çözülür ya da anlamını yitirir ise örgütün varlık amacını oluşturan fonksiyon da son bulmuş olur. Bu durum, varlığını uzun süre devam ettirmek isteyen bir örgüt için sakıncalı bir durumdur. Bu sakıncalı durumu aşmak ve kurumsallaşarak varlığını devam ettirmek isteyen örgütler yok olma tehlikesine karşı birden fazla fonksiyonu icra etme yoluna gitmektedirler. Özellikle bugünün hızla gelişen teknolojik ve iletişim koşullarında insanların siyasilerden ve siyasi partilerden beklentileri hızla artmakta ya da değişmektedir. Bugün moda olan bir durum veya koşul yarın demode kalabilmektedir. Bu değişime uyum sağlayabilecek fonksiyonlar üretebilmek ve uygulayabilmek, siyasi partilerin saflarına çekmek istedikleri seçmenleri kendilerine inandırmaları açısından ve partilerin siyasal hayattaki aktif varlıklarını devam ettirebilmeleri açısından oldukça önemlidir. Bu sebeplerden dolayı da fonksiyon ölçütü farklı fonksiyonların belirlenmesiyle örgütün ömrünün ve işlerliğinin belirlenmesini amaçlamaktadır.

Kurumsallaşma ölçütünün alt başlıklarından olan uyarlanabilirlik ölçütünün yukarıda belirtilen özellikleri çerçevesinde, bu çalışma için inceleme alanı olarak belirlenen CHP ele alındığında doksan sekiz yıllık tarihi ile günümüz Türkiye'sinde aktif siyasi hayatına devam eden en uzun soluklu parti konumunda olduğu görülmektedir. Öncelikle kronolojik yaşının bu denli yüksek olmasına bağlı olarak CHP tarihi boyunca birbirinden farklı birçok sorunla başa çıkmıştır ve bu zamana kadar başarıyla gelebilmiş denilebilmektedir. Bu sorunlara ilk olarak partinin uzak geçmişinden örnek vermek gerekirse 1938 yılında, partinin sembolleşmiş kurucu lideri Mustafa Kemal Atatürk'ün vefatı sonrası parti bir bocalama dönemi ve ağır bir örgütsel çözülmeye yaşamadan hızlı bir şekilde parti liderliğini ele alan İsmet İnönü liderliğinde siyasi hayatına devam etmiştir. İkinci olarak ise 1950, 1954 ve 1957 genel seçimlerinde partinin aldığı oylar göz önüne alındığında partinin bu yenilgiden sonra seçmenlerini kaybedeceği, hatta yok olacağı bile düşünülmüş olmasına rağmen parti siyasi hayatına devam etmesini bilmiştir (Karpas, 2010).

Son olarak yine 12 Eylül 1980 Darbesi sonrası, partinin mevcut varlığına ve faaliyetlerine son verilmiş olmasına rağmen yasaklar kalktığında parti tekrar bir kurulma ve toparlanma aşamalarından geçip siyasal hayatta yerini almayı başarmıştır. Bu örnekler ışığında CHP'ye, kronolojik yaş ölçütüne göre uyarlanabilirliği olan kurumsallaşmış bir parti denilebilmektedir. İkinci uyarlanabilirlik ölçütü olarak CHP'nin kuşaksal yaş dikkate alındığında ise partinin sahip olduğu uzun geçmiş nedeniyle birçok kez lider değişikliği yaşamış olması olağan bir durum olarak görünmektedir. Kurucu lider Mustafa Kemal Atatürk'ten sonra sırasıyla İsmet İnönü, Bülent Ecevit, Deniz Baykal ve Kemal Kılıçdaroğlu'nun liderliği devraldığı parti içerisinde liderlerle birlikte birçok kez kadro değişiklikleri de yaşanmıştır. Bu sebeple her bir lider-kadro değişikliği sonrası bir tabela partisine dönüşmeden aktif siyasal hayatına devam etmesi, kuşaksal yaş ölçütü bağlamında da partinin uyarlanabilirliğinin olduğunun göstergesidir. Üçüncü ve son uyarlanabilirlik ölçütü olan fonksiyonellik açısından ise 1923 yılında CHP'nin kuruluşunda yer alan fikriyat irdelendiğinde CHP'nin ilk dönemi, yani tek parti olarak iktidara sahip olduğu yıllarda fonksiyonunun yeni kurulmuş ülke içerisinde modernleşmeyi ve laikliği tesis etmek ve bir ulus oluşturmak olduğu görülmektedir (Güneş Ayata, 2010). Ancak ilerleyen yıllarda çok partili hayata geçiş ile partinin iktidarı kaybetmesi, partinin yeni fonksiyonlar üretmesine ihtiyaç olduğuna dair kanılar oluşmasına ön ayak olmuştur. Çünkü partinin ilk döneminde misyon edinilen fonksiyonun çok partili siyasal hayat ile iktidarı elde etmek için yeterli olmadığı görülmüştür. Bu yüzden parti yaşadığı lider değişiklikleri ile geliştirdiği yeni söylemlerle fonksiyonlarını geliştirmeye ve değişen çağın getirilerine ayak uydurmaya çalışmıştır. CHP içerisinde yaşanan fonksiyon değişimine 1960'lı yıllarda, dönemin şartları içerisinde büyük bir ivme kazanan sol hareketlere uyum sağlayabilmek ve ülkedeki işçi sınıfı gibi sol kesime destek veren halk kitlelerinin oyunu alabilmek için geliştirdiği ortanın solu hareketi örnek olarak verilebilir (Emre, 2013). Bu örnekten de anlaşılacağı gibi CHP, 1960'lı yıllara gelindiğinde kuruluş fonksiyonundan çok daha farklı bir fonksiyon belirleme yoluna giderek bir dönüşüm gerçekleştirmiştir. Bu fonksiyon dönüşümleri sayesinde, iktidar yarışında var olmayı amaçlamıştır. Bu sebeple CHP'nin fonksiyonellik ölçütüne göre de uyarlanabilir yapıda olduğu söylenebilmektedir. politikalar nedeniyle parti politikalarına ve söylemlerine bir bütün olarak yaklaşıldığında tutarlı olmadığı gözlemlenebilmektedir. Diğer yandan, parti politikalarına ve parti içi söylemlere politikaların benimsendiği dönemin şartları içerisinde bakıldığında ise belli bir oranda tutarlılık olduğu söylenebilse de parti içinde gerçekleşen fikir ayrılıklarının sık sık gündeme gelmesi, bu fikir ayrılıklarının zaman zaman istifalara ve hatta yeni partilerin kurulmasına yol açtığı görülmektedir. 1946 yılında, çok partili hayata geçişle birlikte kurulan DP'nin CHP içerisinde yaşanan fikir ayrılıkları nedeniyle istifa eden vekiller tarafından kurulması, yine 1967 yılında, ortanın solu hareketine

muhalefet eden partililerin istifası sonucunda Güven Partisi (GP)'nin kurulması bu duruma örnek olarak gösterilebilmektedir (Bozkır, 2007; Karpaz, 2010). Bu örnekler ışığında da CHP'nin parti içi söylemlerin belirlenmesinde tüm partililerin sürekli olarak ortak olduğu bir söylem birliğini sağlayamadığı görülmektedir. Bu sebeple CHP'nin tutarlılık ölçütüne göre tam olarak kurumsallaşmış bir parti olduğu söylenememektedir.

İkinci olarak ele alınması gereken ana ölçüt ise karmaşıklığıdır. Huntington, karmaşıklığı hem örgütsel alt birimlerin hiyerarşik ve fonksiyonel bakımdan çoğalması, hem de çeşitli alt birim tiplerinin farklılaşması olarak tanımlamakta ve bir örgütün alt birimleri ne kadar çok ise o örgütün üyelerinin sadakatini kazanma ve devam ettirme yetisinin o derece yüksek olacağını belirtmektedir. (Huntington, 1965-1966). Buna göre, karmaşık bir düzene sahip olan ve bu karmaşık yapıyı ne denli sorunsuz yönetebildiğine göre farklılıklar gösteren örgütlerin çözülmesi ve dağılması zor olarak görülmektedir. Karmaşıklık ölçütü çerçevesinde CHP incelendiğinde ise partinin tarihi boyunca hem parti içi kuruluşlarla hem de parti dışı kuruluşlarla ilişki içerisinde olduğu görülmektedir. Bu kuruluşlara örnek olarak ülke içerisinde milliyetçi ve laik düşünceleri çeşitli toplantılar yoluyla yaymaya çalışan Türk Ocakları, Türk Ocakları'nın 1931 yılında kapatılmasından sonra yine aynı misyonu üstlenen Halkevleri, 1924 yılından 1935 yılına kadar faaliyet gösteren Türk Kadınlar Birliği verilebilmektedir (Zürcher, 2017). Ek olarak partinin yardımcı kuruluşları niteliğinde bulunan gençlik ve kadın kolları örnek olarak verilebilmektedir. Bu örneklerden de anlaşılacağı üzere CHP'nin karmaşıklık ölçütü bakımından kurumsallaştığı söylenebilmektedir.

Üçüncü ana ölçüt ise özerklidir. Huntington'a göre özerklik, sosyal güçlerle siyasal örgütler arasındaki ilişkilerin yanında siyasal örgüt ve usullerin diğer sosyal gruplaşmalar ve davranış metotları karşısındaki bağımsızlık dereceleridir (Huntington, 1965-1966). Yani, bir siyasi partinin ona destek veren ya da yanında yer alan grupların istek ve arzularını dile getirme konusunda partinin değil de partiyle bir bağlantısı olan söz konusu grupların menfaatlerini öncelikle yapması o partinin özerk davranmadığı ve kurumsallaşmadığı yönünde yorumlanacaktır. Özerklik ölçütü çerçevesinde CHP'ye bakıldığında ise 1973 genel seçimleri sonrası Millî Selamet Partisi (MSP) ile yapılan koalisyon önemli bir örnek teşkil etmektedir. 1973 yılında Bülent Ecevit önderliğinde, demokratik ve adil bir genel seçimde ilk defa birinci parti olarak çıkan CHP, hükümeti kurabilmek için daha çok İslamî kanadı temsil eden MSP ile koalisyon hükümeti kurarak iktidar olmayı tercih etmiştir (Avcu ve Çaylak, 2017). Bu koalisyon hükümeti, CHP seçmeni arasında iki partinin çok farklı ideolojileri benimsemiş olması nedeniyle hoşnutsuzluğa yol açmış olsa da CHP koalisyon hükümetini kurmaktan geri durmamıştır.

1960'lı yıllarda, yukarıda da bahsi geçen ortanın solu hareketinin parti politikası olarak benimsenmesi en başta hem parti içinde hem de seçmenler arasında muhalefete yol açmış olmasına rağmen partinin yönetici kadrolarının bu söylemden vazgeçmemesi yine özerklik ölçütü çerçevesinde örnek olarak verilebilmektedir. Bu örnek olaylar göz önüne alındığında CHP'nin özerklik ölçütü bakımından kurumsallaştığı söylenebilir.

Dördüncü ve son ana ölçüt ise tutarlılıktır. Huntington'a göre bir örgütün birlik ve tutarlılığı ne kadar kuvvetli ise, kurumlaşma düzeyi de o kadar yüksektir; örgüt, birlikten ne derece yoksun ise o derece az kurumlaşmıştır (Huntington, 1965-1966). Yani bir partinin söylemlerinde, politikalarında, bir ülkeyi esas alması ve bu ülkeyi doğrultusunda birbiriyle örtüşmeyen durumların, hareketlerin ve açıklamaların olmaması bir partinin tutarlı olduğunun göstergesidir. Bu durum, her biri farklı yapıda olan ancak parti çatısı altında bir amaç için birleşmiş insanların ne kadar uyum sağladığı ve amaçlarına ne kadar bağlı olduklarıyla alakalıdır. Tutarlılık ölçütü bakımından CHP incelendiğinde ise partinin uzun geçmişi dolayısıyla dönemsel olarak farklı parti liderleri ile farklı politikalar benimsenmiş olduğu gözlemlenmektedir. Bu farklı politikalar nedeniyle parti politikalarına ve söylemlerine bir bütün olarak yaklaşıldığında tutarlı olmadığı gözlemlenebilmektedir. Diğer yandan, parti politikalarına ve parti içi söylemlere politikaların benimsendiği dönemin şartları içerisinde bakıldığında ise belli bir oranda tutarlılık olduğu söylenebilse de parti içinde gerçekleşen fikir ayrılıklarının sık sık gündeme gelmesi, bu fikir ayrılıklarının zaman zaman istifalara ve hatta yeni partilerin kurulmasına yol açtığı görülmektedir. 1946 yılında, çok partili hayata geçişle birlikte kurulan DP'nin CHP içerisinde yaşanan fikir ayrılıkları nedeniyle istifa eden vekiller tarafından kurulması, yine 1967 yılında, ortanın solu hareketine muhalefet eden partililerin istifası sonucunda Güven Partisi (GP)'nin kurulması bu duruma örnek olarak gösterilebilmektedir (Bozkır, 2007; Karpat, 2010). Bu örnekler ışığında da CHP'nin parti içi söylemlerin belirlenmesinde tüm partililerin sürekli olarak ortak olduğu bir söylem birliğini sağlayamadığı görülmektedir. Bu sebeple CHP'nin tutarlılık ölçütüne göre tam olarak kurumsallaşmış bir parti olduğu söylenememektedir.

SONUÇ

Bugün Türk siyasal hayatının en uzun soluklu partisi konumunda olan CHP, siyasal partilerin doğuş teorilerinden hangilerine uygun olarak kurulduğu, Huntington'un kurumsallaşma ölçütlerine göre kurumsallaşmasının ne durumda olduğu partinin tarihsel arka planına dayanarak yukarıdaki satırlarda analiz edilmiştir. Buna göre CHP, Türk siyasal hayatında modernleşme çalışmalarının bir sonucu olarak kurulmasıyla modernleşme teorisine, kurulduğu yıllarda ülkeyi kim yönetecek sorusuna cevap vermek suretiyle faaliyetlerine başlamasıyla meşruluk krizine ve

direkt olarak meclis içerisinde kurulup faal siyasi hayatına başlamasıyla da Duverger'in parlamento içinde doğan partiler tasnifine uyum göstermektedir. CHP'nin doğuş ve gelişim serüvenini anlayabilmek adına doğuş teorileri başlığı altında yer verilen Duverger ve Neumann'ın parti tipolojileri teorilerinden ise net olarak hangisine uyum sağladığı söylenememektedir. Çünkü parti, doğuşunda kadro partisi özellikleri taşıyan ilerleyen yıllarda giriştiği faaliyetlerle halkın her kesimine ulaşmaya ve ocak faaliyetleri yürüterek üyelerini eğitmeye çalışarak hem kitle partisi hem de toplumsal bütünleşme partisi izlenimi veren bir kurum yapısına dönüşmüştür. Ancak bunun yanında yine doğuşunda bir öz niteliği taşıyan kurucu kadrolarının seçkin anti-demokratik etkisini de yine uzun süre üzerinde taşımıştır. Bu yüzden, bahsi geçen tipolojiler bakımında partinin aynı anda hem kadro hem de kitle ve toplumsal bütünleşme partisi özellikleri taşıdığı söylenebilir. CHP, Huntington'un kurumsallaşma ölçütleri dikkate alınarak incelendiğinde ise hem eski bir geleneğin temsilcisi olması hem de bir parti örgütü olarak eski bir yapıya sahip olması ile karşılaştığı problemleri tecrübe ederek ilerlemesini kolaylaştıran bir durumda olduğundan uyarlanabilirliğini sağlamış bir parti görünümündedir. Diğer yandan destek aldığı ya da yönettiği gruplara karşı kendi politikasına has, etki altında kalmadan kararlar verebilmesi de partinin özerk bir tavır geliştirdiğinin göstergesidir. CHP'nin yine karmaşık yapıları yönetimi konusunda uzun yılların verdiği tecrübeler ile deneyimli olduğu görülmekte ve bu yüzden partinin ilerleyen yıllarda da değişimle beraber gelen karmaşıklığı yönetme konusunda başarılı olacağına sinyallerini vermektedir. Son olarak ise parti içerisinde dönem dönem bir söylem birliğine ulaşamaması neticesinde sık sık fikir ayrılıklarının yaşanması ve bu fikir ayrılıklarının toplu istifa gibi ciddi sonuçlar meydana getirmesi gibi sebepler CHP'nin tutarlılık ölçütüne göre başarısız olduğunun göstergesidir.

Etik Beyan: Bu çalışmada "Etik Kurul" izni alınmasını gerektiren bir yöntem kullanılmamıştır

Yazar Katkı Beyanı: 1. Yazarın katkı oranı %100'dür.

Ethics Statement: In this study, no method requiring the permission of the "Ethics Committee" was used.

Author Contributions Statement: 1st author's contribution rate 100%.

KAYNAKÇA

- Aşık, F. R. (2009). CHP genel başkanı olarak Deniz Baykal (1938-2002), [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Ankara Üniversitesi, Erişim Tarihi: 20.02.2021 <https://dSPACE.ankara.edu.tr/xmlui/handle/20.500.12575/30018>
- Atik, B. T. (1994). Türkiye’de siyasal partilerin örgütlenmesi. [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul Üniversitesi. Erişim Tarihi: 21.02.2021 <http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/TEZ/23335.pdf>
- Bektaş, A. (1993). Demokratikleşme sürecinde liderler oligarşisi, CHP ve AP (1961-1980). Bağlam Yayıncılık.
- Bozkır, G. (2007). Türk siyasal hayatında Cumhuriyetçi Güven Partisi. Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, 6 (15), 275-308. Erişim Tarihi: 23.02.2021 <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ctad/issue/25238/266815>
- Cumhuriyet Halk Partisi. (2018). Tüzük. CHP. Erişim Tarihi 01.06.2021 http://content.chp.org.tr/file/chp_tuzuk_10_03_2018.pdf
- Çaylak, A. ve Avcu, S. A. (2017). Osmanlı’dan günümüze Türkiye’nin siyasal hayatı. Savaş Yayınevi.
- Çiçek, A. (2018). Türk siyasal hayatında “toplayıcı” bir parti olarak Anavatan Partisi (1983-1989). Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 16 (4), 73-98. Erişim Tarihi: 28.05.2021 <https://dergipark.org.tr/tr/pub/cbayarsos/issue/42039/505919>
- Dursun, D. (2014). Siyaset bilimi. Beta Yayınları.
- Dursun, D. (2018). Türkiye’nin siyasal hayatı. Beta Yayınları.
- Duverger, M. (1974). Siyasi partiler. (E. Özbudun, Çev.) Bilgi Yayınevi.
- Ecevit, B. (2009). Ortanın Solu. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Emre, Y. (2013). CHP, sosyal demokrasi ve Sol Türkiye’de sosyal demokrasinin kuruluş yılları (1960-1966). İletişim Yayıncılık.
- Gülmez, S. B. (2013). The EU policy of the republican people’s party under Kemal Kılıçdaroğlu: A new wine in an old wine cellar. Turkish Studies, 14(2), 311-328. Erişim Tarihi: 21.02.2021
- Güneş-Ayata, A. (1992). CHP örgüt ve ideoloji. Gündoğan Yayınları.
- Heywood, A. (2014). Siyaset. (B. Özipek vd. Çev.) Adres Yayınları
- Huntington, S.P. (1965-1966). Siyasal gelişme ve siyasal bozulma. (E. Özbudun, Çev.) Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 22 (23), 55-107. Erişim Tarihi: 28.01.2021, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/638085>
- Kapani, M. (2015). Politika bilimine giriş. Bilgi Yayınevi.
- Karakurt, G. (2016). Siyasi partilerin doğuş teorileri, parti tipolojileri ve kurumsallaşmaları bağlamında Milliyetçi Hareket Partisi üzerine bir değerlendirme. Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi, 2(1), 41-50. Erişim Tarihi: 18.02.2021, <https://dergipark.org.tr/tr/pub/icps/article/489099>
- Karpat, K. H. (2010). Türk demokrasi tarihi. Timaş Yayınları.
- Kömürcü, D. (2011). Kılıçdaroğlu sonrası CHP. İktisat Dergisi, 515(516), 37-47. Erişim Tarihi: 21.02.2021, https://www.academia.edu/1948701/_K%C4%B1%C4%B1%C3%A7dar%C4%9Flu_Sonras%C4%B1_CHP_CHP_after_Kilicdaroglu_

Kuş, H. (2010). Türkiye’de siyasi partilerin gelişimi ve 1980 sonrası sağ partilerde parti içi demokrasi sorunu. [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi], Selçuk Üniversitesi, Erişim Tarihi: 28.05.2021, <http://acikerisimarsiv.selcuk.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/123456789/7322/261188.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Özbudun, E. (1979). Siyasal partiler. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları No: 440.

Özdemir, Y. ve Aktaş, E. (2011). Halkevleri (1932’den 1951’e). Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, 0(45), 235-262. Erişim Tarihi: 28.05.2021 <https://dergipark.org.tr/en/pub/ataunitaed/issue/2884/39837>

Turan, E. (2014). Siyaset bilimine giriş. Palet Yayınları.

Zürcher, E. J. (2017). Modernleşen Türkiye’nin tarihi. (Y. Saner, Çev.) İletişim Yayınları.